

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مشاهدهٔ کودک (در مراکز پیش از دبستان)

رشتهٔ کودکیاری

گروه تحصیلی بهداشت

زمینهٔ خدمات

شاخهٔ آموزش فنی و حرفه‌ای

شمارهٔ درس ۴۱۴۸

مفیدی، فرخنده	۳۷۲
مشاهدهٔ کودک (در مراکز پیش از دبستان) / مؤلف : فرخنده مفیدی. - تهران : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۹۴.	۲۱ / م ۷۱۲ م
۷۴ ص. : مصور. - (آموزش فنی و حرفه‌ای؛ شمارهٔ درس ۴۱۴۸)	۱۳۹۴
متون درسی رشتهٔ کودکیاری گروه تحصیلی بهداشت، زمینهٔ خدمات.	
برنامه‌ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا : کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی رشتهٔ کودکیاری دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش.	
۱. آموزش قبل از مدرسه. ۲. کودکان - رشد. ۳. کودکان - روان‌شناسی. الف. مفیدی، فرخنده. ب. ایران. وزارت آموزش و پرورش. دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش. ج. عنوان. د. فروست.	

همکاران محترم و دانش‌آموزان عزیز :

پیشنهادات و نظرات خود را درباره محتوای این کتاب به نشانی
تهران - صندوق پستی شماره ۴۸۷۴/۱۵ دفتر تألیف کتاب‌های درسی
فنی و حرفه‌ای و کاردانش، ارسال فرمایند.

tvoccd@roshd.ir

پیام‌نگار (ایمیل)

www.tvoccd.medu.ir

وب‌گاه (وب‌سایت)

این کتاب در کارگاه ارزش‌یابی محتوای کتاب‌های درسی تابستان ۱۳۷۵ توسط هنرآموزان و دبیران منتخب سراسر کشور و اعضای کمیسیون تخصصی برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی رشته کودکیاری براساس نتایج ارزش‌یابی تکوینی مورد بررسی و تجدید نظر قرار گرفته است. مجدداً در سال ۱۳۸۹ توسط سرکار خانم فاطمه قربانی بهنام و اعضای کمیسیون تخصصی رشته کودکیاری به لحاظ تناسب تصویری، به روزرسانی مطالب و رفع ابهامات اجرایی تدریس مورد بازنگری و اصلاح قرار گرفت.

وزارت آموزش و پرورش

سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش

نام کتاب : مشاهده کودک (در مراکز پیش از دبستان) - ۴/۴۸۱

مؤلف : دکتر فرخنده مفیدی

اعضای کمیسیون تخصصی : دکتر فاطمه قاسم زاده، فرشته مجیب، فاطمه قربانی بهنام، سارا فرجاد، اکرم دهقانی و

معصومه صادق

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۹-۸۸۸۳۱۱۶۱، دورنگار : ۰۹۲۶۶-۸۸۳، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹،

وب‌سایت : www.chap.sch.ir

مدیر امور فنی و چاپ : لیدا نیک‌روش

عکاس : نسرین اصغری

طراح جلد : طاهره حسن‌زاده

صفحه‌آرا : زهره بهشتی شیرازی

حروفچین : سیده فاطمه محسنی

مصحح : علیرضا ملکان، حسین چراغی

امور آماده‌سازی خبر : فاطمه پزشکی

امور فنی رایانه‌ای : حمید نابت کلاچاهی، پیمان حبیب‌پور

ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروبخش)

تلفن : ۵-۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار : ۰-۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۱۳۹-۳۷۵۱۵

چاپخانه : دانش پژوه

سال انتشار : ۱۳۹۴

حق چاپ محفوظ است.

از شماست که مردان و زنان بزرگ تربیت می شود. شما باید تحصیل کوشش کنید که برای فضایل اخلاقی،
فضایل اعمالی مجرب شوید. شما برای آتیه مملکت ما جوانان نیرومند تربیت کنید. دامان شما یک مدرسه ای است که
در آن جوانان بزرگ تربیت بشود. شما فضایل تحصیل کنید تا کو دکان شما در دامان شما به فضیلت برسند.
امام خمینی (ره)

فهرست مطالب

<p>۱۶ - خودآزمایی بخش اول</p> <p>بخش دوم - روش عملی مشاهده کودکان در سال‌های آغازین زندگی کودک</p> <p>۱۷ هدف‌های رفتاری</p> <p>۱۷ مقدمه</p> <p>۱۸ مقدمه</p> <p>۱۹ ○ مشاهده کودکان نورسیده</p> <p>۲۰ - فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان</p> <p>۲۰ - توصیه‌های قبل از مشاهده</p> <p>۲۱ - نمونه مشاهده از یک دختر سه روزه</p> <p>۲۳ - تفسیر مشاهده</p> <p>۲۵ ○ مشاهده کودکان یک تا دو ماهه</p> <p>۲۵ - فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان</p> <p>۲۶ - نمونه مشاهده کودک یک ماهه</p> <p>۲۶ - تفسیر مشاهده</p> <p>۲۷ ○ ویژگی‌های کلی کودکان سه تا پنج ماهه</p> <p>۲۹ - نمونه مشاهده کودک چهار ماه و نیمه</p> <p>۲۹ - فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان</p> <p>۳۰ ○ مشاهده کودکان شش تا نه ماهه</p> <p>- نمونه مشاهده کودک شش ماهه با</p> <p>۳۲ مادر در پارک</p> <p>۳۳ - تفسیر مشاهده</p> <p>۳۳ - فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان</p> <p>۳۳ ○ مشاهده کودکان ده تا چهارده ماهه</p>	<p>بخش اول - رویکرد مشاهده، مشاهده علمی و انواع آن روش‌های ثبت اطلاعات و تفسیر یافته‌ها</p> <p>۱ هدف‌های رفتاری</p> <p>○ مقدمه</p> <p>○ رویکرد مشاهده</p> <p>○ هدف‌های مشاهده کودک</p> <p>○ انواع مشاهده</p> <p>○ عوامل مؤثر در تربیت فرد به عنوان مشاهده‌گری دقیق و کارآمد</p> <p>۱. شناختن عواملی که حساسیت شخصی را محدود می‌کند</p> <p>۲. بی‌بردن به باورها، احتیاجات و انتخاب‌هایی که بر ادراک و حساسیت شما در هنگام مشاهده اثر می‌گذارند</p> <p>۳. شناخت تأثیر زمینه‌های خاص رفتار کودک بر مشاهده‌گر و نتایج مشاهده</p> <p>۴. فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان</p> <p>۴. ثبت منظم مشاهدات</p> <p>○ واقعه نویسی یا واقعه نگاری</p> <p>○ فهرست و ارسسی یا چک لیست</p> <p>نمونه چک لیست</p> <p>○ مقیاس درجه بندی</p> <p>○ تعبیر و تفسیر مشاهده</p> <p>○ نکات مهم در مشاهده و ثبت رفتارهای کودکان</p> <p>- فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان</p>
---	--

- ۵۵ ○ تقلید و همانندسازی در کودکان سه ساله
- ۵۶ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۵۶ ○ روابط کودکان سه ساله با هم سالان
- ۵۸ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۵۹ ○ مشاهده کودکان چهار ساله
- نمونه مشاهده کودک چهار ساله
- ۶۰ در بستنی فروشی
- ۶۱ – تفسیر مشاهده
- ۶۱ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۶۱ ○ حسادت با خواهران و برادران
- ۶۲ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۶۲ ○ رشد مهارت‌ها
- ۶۴ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۶۴ ○ رشد زبان و مفهوم سازی
- ۶۵ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۶۵ ○ کودکان پنج ساله و دوره آمادگی
- رشد زبان و استدلال در کودکان
- ۶۶ پنج ساله و دوره آمادگی
- ۶۷ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- رشد مهارت‌ها در کودکان پنج ساله
- ۶۸ و دوره آمادگی
- ۶۹ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۷۲ – خودآزمایی بخش دوم
- ۷۳ ○ منابع مورد استفاده فارسی و انگلیسی
- نمونه مشاهده کودک یازده ماهه در حال بازی با اسباب بازی
- ۳۶
- ۳۷ – تفسیر مشاهده
- ۳۷ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۳۸ ○ مشاهده کودکان نوپا
- نمونه مشاهده کودک نوزده ماهه در مهد کودک
- ۳۹
- ۴۰ – تفسیر مشاهده
- ۴۱ ○ فعالیت حرکتی کودکان نوپا
- ۴۳ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۴۴ ○ رفتار تقلیدی کودکان نوپا
- ۴۶ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۴۶ ○ رشد زبان و سخن‌گویی کودکان نوپا
- ۴۸ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۴۸ ○ رفتار اجتماعی کودکان نوپا
- ۵۰ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۵۰ ○ مشاهده کودکان سه ساله
- نمونه مشاهده کودک سه ساله در پارک
- ۵۱
- ۵۲ – تفسیر مشاهده
- ۵۳ ○ رشد حرکتی کودکان سه ساله
- ۵۴ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان
- ۵۴ ○ تخیل و ترس در کودکان سه ساله
- ۵۵ – فعالیت پیشنهادی برای هنرجویان

مقدمه

مشاهده یکی از ابزارهای اساسی شناخت محسوب می‌شود. امروزه، در بسیاری از کشورها برنامه‌های تربیت مربی و معلم از فنون مختلف مشاهده برای بالا بردن آگاهی و دانش معلمان و مجیز کردن آن‌ها برای کار با کودکان و تفسیر رفتارها و اعمال آنان در موقعیت‌های مختلف، حمایت می‌کنند. در واقع مشاهده، یکی از مهارت‌های اساسی افرادی است که با کودکان سروکار دارند، زیرا بر پایه مشاهده دقیق افراد، انجام تفسیرهای صحیح و منطقی میسر می‌شود. در این نوع برنامه‌ها، اغلب، هنرجویان و یا دانشجویان به عنوان کارورز به محیط‌های طبیعی کار با کودکان (مانند مهدهای کودک، کودکانستان‌ها، مراکز مراقبت و حتی پارک‌ها و خانه‌ها) فرستاده می‌شوند. البته، این نوع مشاهدات، کوشش منظم و سازمان‌یافته‌ای را از جانب مسئولان و مراکز آموزشی، طلب می‌کند.

در کشور ما، سال‌هاست که دانشجویان رشته‌های تربیت مربی و معلم، برای مشاهده کودکان در مدارس و مراکز پیش از دبستان حاضر می‌شوند. با این حال متأسفانه اغلب اوقات به علت کمبود و یا نبود محتوای مناسب و دستورالعمل‌های دقیق و عملی، کار مشاهده کودکان به عملی خسته‌کننده و گاه نتایج نامنظم، پراکنده و غیرقابل اعتماد مبدل می‌شود. به عبارت بهتر، به ندرت کوشش‌های سازمان‌یافته و منظمی برای آموزش و تربیت افراد، هنرجویان و دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلی صورت گرفته است. برنامه‌های کیفی برای شناسایی کودکان و مشاهده علمی آنان، نیازمند پاسخ‌گویی به سؤالات زیر است:

○ چه چیز را باید مشاهده کرد؟

○ چگونه باید مشاهده کرد؟

○ در چه موقعیت زمانی و مکانی مشاهده مناسب‌تر است؟

○ چگونه باید اطلاعات به دست آمده را برای شناسایی کودکان پردازش نمود؟

بنابراین، دانش یک مربی یا معلم به‌ویژه در دوره پیش از دبستان که کودکان مرحله حساس و سریع رشد و یادگیری خود را می‌گذرانند، برای آگاهی و حساسیت نسبت به قابلیت‌های کودکان

اهمیت بسیار زیادی دارد. اکنون، زمان آن رسیده است که از راه‌های مختلف به‌ویژه مشاهده دقیق، منظم، مداوم و علمی کودکان، اطلاعات صحیحی را درباره‌ی آنان به‌دست آوریم و بر پایه‌ی یافته‌ها، هم در ارتقای بهبود کیفیت آموزش و کار با کودکان موفق‌تر شویم و هم راه ارتباط با آنان و خانواده‌هایشان را هموار سازیم.

هدف اصلی این کتاب، کمک به هنرجویان و مربیان آنان است تا از طریق مشاهده‌ی شخصی، اطلاعات خود را در زمینه‌ی رشد، یادگیری و رفتار کودکان در سنین پیش از دبستان افزایش دهند و نیز خود را به عنوان یک مشاهده‌گر ماهر و دقیق کودکان آماده کنند.

بخش اول کتاب، رویکرد مشاهده و عناصر اساسی آن و نیز مجهز کردن هنرجویان در زمینه کسب مهارت در مشاهده‌ی کودکان را مورد نظر قرار می‌دهد. راهنمایی و پیشنهادهای لازم برای تسهیل امر و چگونگی مشاهده‌ی کودکان نیز به عمل آمده است که در نهایت هنرجویان و خوانندگان را برای انجام کارهای عملی و فعالیت‌های پیشنهادی در بخش دوم کتاب آماده می‌کند.

بخش دوم کتاب، حاوی مطالب بسیار مهمی در زمینه‌ی رشد، ویژگی‌ها و رفتار و اعمال کودکان از تولد تا پایان پنج‌سالگی و ورود به مدرسه است. محتوای این بخش، به سطوح رشد از طریق مشاهده‌ی تکوینی و فردی می‌پردازد و در هر دوره‌ی سنی، برای حضور ذهن و پایداری اطلاعات و نظم در پردازش یافته‌ها از طریق مشاهده‌ی کودکان، ابتدا، ویژگی‌های کلی رشد و قابلیت‌های آنان را به‌طور مختصر ولی سازمان‌یافته، مورد بحث قرار می‌دهد و سپس به ذکر نمونه‌هایی از رفتار مورد مشاهده و تفسیر آن می‌پردازد. ذکر این نمونه‌ها و تفسیر آن در لابه‌لای مطالب و پیرامون اطلاعات پایه درباره‌ی کودکان سنین مختلف، زمینه‌ی بسیار خوبی را برای انجام کار عملی و فعالیت‌های پیشنهاد شده به هنرجویان به نحو مستقل و ساده، فراهم می‌آورد.

در سراسر کتاب نیز، فعالیت‌های عملی ارائه شده است. این فعالیت‌ها به هنرجویان کمک می‌کند تا درک خود را عمیق‌تر کنند و بتوانند مشاهداتشان را به شیوه‌ی مؤثرتری تفسیر نمایند.

در پایان کتاب نیز منابع فارسی و انگلیسی، به منظور کسب اطلاعات بیش‌تر مربیان و مدرسان محترم ضمیمه شده است.

○ سخنی با هنرآموزان محترم

به منظور تسهیل در انجام فعالیت‌های پیشنهادی برای هنرجویان، توجه هنرآموزان محترم را به موارد زیر جلب می‌نماید:

○ کتاب از مشاهده‌های ساده و عینی استفاده کرده و وقایع و رویدادهای روزمره را در موقعیت‌های بسیار طبیعی مورد نظر قرار داده است. بنابراین، باید سعی شود زمینه‌های مناسب برای مشاهده طبیعی و به دور از تصنع و استفاده از ابزار مکانیکی فراهم آید.

○ از آنجا که بخش اول کتاب بر مشاهده علمی و روش‌شناسی مبتنی است ابتدا سعی کنید در طی ۳-۴ جلسه مطالب تئوری را برای هنرجویان تدریس کنید و فعالیت‌های در نظر گرفته شده این بخش را برای تمرین و آگاهی از صحت آموخته‌های آنان به کار بندید.

○ سعی کنید به سؤالات و مشکلات هنرجویان در امر مشاهده کودکان، به طور دقیق و با حوصله پاسخ دهید و از یادگیری‌ها و در نتیجه انجام مشاهده به طور مستقل توسط آن‌ها، اطمینان حاصل کنید. برای این منظور، لازم است هنرجویان پس از انجام تمرین‌های بخش اول، سرکلاس حاضر شده، مشاهدات خود را در کلاس بخوانند و تفسیر کنند.

○ از آنجا که محتوای کتاب بر آن است تا هنرجویان را در فن مشاهده کودک، چنان تجهیز کند که عملاً بتوانند محتوای کتاب را به اجرا درآورند. لازم است ضمن تأکید بر اشتغال هنرجویان به مطالعه محتوای نظری کتاب، آن‌ها را ملزم به انجام کلیه فعالیت‌های پیشنهادی نمود.

○ در بخش دوم کتاب، سعی شده ابتدا هنرجویان درکی عمیق و شناختی منظم درباره سطوح رشد و قابلیت‌های کودکان در سنین مختلف به دست آورند. توصیه می‌شود برای انجام فعالیت‌های عملی این بخش، هنرجویان به مهدهای کودک یا سایر مراکز نگهداری کودکان فرستاده شده و با گروه‌بندی آنان، در طی سال تحصیلی به مشاهده عملی فعالیت‌های سنین مختلف کودکان پرداخته و گزارشی از مشاهدات خود تهیه نمایند تا بتوانند در جلسات کلاسی یافته‌های خود را با هم‌کلاسی‌ها مقایسه کنند و به بحث و بررسی گزارشات بپردازند تا اطلاعات آنان عمق و وسعت بیشتری یابد. بدین ترتیب علاقه بیشتر تری به مطالعه و پژوهش نیز پیدا می‌کنند.

○ از هر یک از هنرجویان نیز بخواهید که از ابتدای سال، پوشه یا پرونده‌ای را برای ثبت مشاهدات و نگهداری مدارک مربوط به فعالیت‌های خود تهیه کنند. به آن‌ها متذکر شوید که شرح هر یک از وظایف را با ذکر تاریخ و به ترتیب شماره گذاری کنند و در پرونده خود نگه‌دارند تا به موقع

بتوانند کارهای خود را ارائه دهند و پس از کسب نظرات و پیشنهادهای شما، آن‌ها را در جای خود قرار دهند.

○ برای تسهیل ارزش‌یابی فعالیت‌های هنرجویان و امتیازدهی نهایی لازم است که برای هر هنرجو پوشه و یا پرونده‌ای در ابتدای سال تحصیلی تنظیم شود و گزارش‌ها و فعالیت‌های محوّل شده به آنان با ذکر تاریخ در پرونده نگهداری گردد تا در هر زمان از چگونگی پیشرفت و نیز ضعف‌ها و کاستی‌های هنرجویان اطلاع حاصل شود. کوشش و نظم شما در این مورد، ضمن فراهم آوردن الگویی مناسب و دقیق برای هنرجویان، ارزیابی پایانی کار آنان را نیز تسهیل می‌بخشد.

○ از هنرجویان بخواهید بر مشاهدات عینی خود تکیه کنند و از هرگونه پراکندگی و قضاوت غیراصولی و غیرمنطقی درباره رفتارهای کودکان برحذر باشند.

○ در آخرین جلسه از هنرجویان بخواهید تا آموخته‌های خود را ارزش‌یابی کنند. خود-ارزش‌یابی به این معنی است که هر یک از هنرجویان روی برگه‌ای واکنش، علاقه‌مندی و نظرات خود را به صورت مثبت و منفی گزارش دهد.

○ سعی کنید از طریق بحث و گفت‌وگو و فعالیت‌های عملی مطالب نظری کتاب را تدریس و ارزش‌یابی کنید و امتحان کتبی به عمل نیاورید.

○ در پایان درس و یا آخرین جلسه بحث و گفت‌وگو، پس از جمع‌بندی مطالب، پوشه‌ها را جهت ارزش‌یابی نهایی و مشاهده تلاش‌های هنرجویان از نظر نظم، میزان علاقه به کار، صحت و تنظیم مطالب و خلاقیت‌های هنرجویان طبقه‌بندی کرده و نمره دهید.

لازم به ذکر است که هنرآموزان محترم باید این درس را مستقلاً براساس ساعات تخصیص یافته (۴ ساعت در هفته) تدریس نمایند و از ادغام یا جایگزینی آن با سایر دروس پرهیز نمایند، تا بتوانند به اهداف کلی کتاب دست یابند. با توجه به فعال بودن مهدهای کودک در صبح‌ها، تأکید می‌شود ۴ ساعت حضور هنرجویان در مهدهای کودک الزاماً صبح‌ها باشد.

امید است هنرآموزان محترم با ارائه پیشنهادهای اصلاحی خود ما را در پیشبرد مقاصد کلی رشته‌کودکیاری یاری نمایند.

هدف کلی

آشنایی با فن مشاهده و کاربرد آن برای گروه‌های مختلف سنی کودکان در مراکز پیش از دبستان.